

LIPOOTI HA 'OHOFI FAKA-SAIPA MOHA ME'A 'OKU HOKO KE TAUHI 'A 'AOSITELELIA KE MALU.

KAU KIAI

Ki he'emaus sevesi fakatokanga ta'etotongi
cyber.gov.au

LIPOOTI

Faihia Saipa ki he REPORTCYBER:
cyber.gov.au/LIPOOTI

FETU'UTAKI

Telefoni 1300 CYBER1 pe 'alu ki he
cyber.gov.au

Ko e fika ko ení 'oku malava pē ke ngāue'aki i 'Aositelelia ni pē.

MUIMUI MAI

5. LAMASI 'A E KAU SCAM

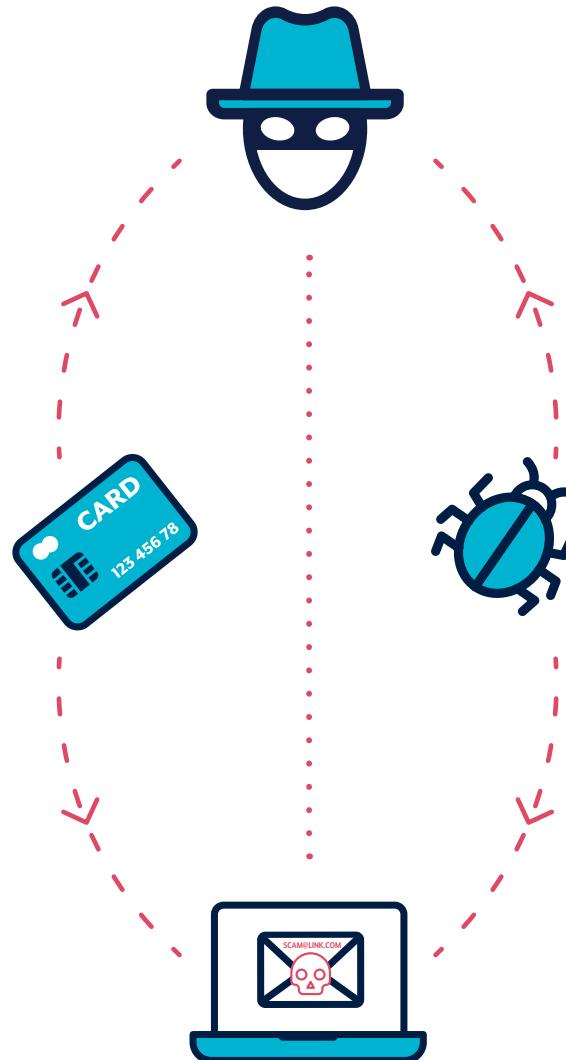
'Oku ngae'aki 'e he kau faihia Saipa 'a e 'imeili, text telefoni, taa telefoni moe mitia fakasosiale kenau kaakaa'i koe keke fakaava ha faile 'oku fakapipiki mai 'I ha tohi 'I he 'imeili, keke 'alu ki ha kupenga va'aope (website), fakahaa 'a e fakaikiiki ki he huu ki ho'o 'akauni, fakahaa ha fakamatala pelepelengesi pe talafi pa'anga pe ngaahi kaati me'a'ofa. Ko e ngaahi fekau koeni 'oku fa'u ia ke 'asi hange koha fekau mei ha taha pe kautaha 'oku ke pehe 'oku ke 'ilo pe 'oku ke pehe 'oku tonu keke falala kiai.

Ke fakatokanga'i ha fekau scam 'I ha founiga kaakaa, tu'u 'o fakakaukau:

- ✓ **Mafai:** 'Oku pehee 'e he fekau ko e fekau eni mei he tokotaha 'ofisiale?
- ✓ **Fakavavevave:** 'Oku talaatu 'oku fakangatangata pe 'a e taimi keke tali ange ai?
- ✓ **Faka e ongo:** 'Oku hanga 'e he fekau 'o 'ai koe keke hoha'a, ilifia, faka'amanaki pe fie'ilo?
- ✓ **Taataai taha:** 'Oku tu'uaki mai ha me'a 'oku fakangatangata pe hono ma'u?
- ✓ **Ngaahi me'a 'oku hoko 'I he lolotonga ni:** 'Oku felave'i 'a e fekau moha ngaahi talanoa ongoongo, ngaahi me'a lalahi 'oku hoko pe koha taimi pau 'I he ta'u (hange ko e lipooti 'o e tukuhau vahenga)?

Ke sivi'i pe ko e fekau mo'oni:

- ✓ Foki ki ha me'a 'oku ke falala kiai. 'Alu ki he kupenga va'aope faka-'ofisiale koia, huu ki ho'o 'akauni, pe telefoni ki he fika telefoni 'oku nau tu'uaki 'aki. 'Oua teke ngaue'aki 'a e fakaikiiki fetu'utaki fehokotaki 'anga na'a nau 'oatu 'I he fekau pe 'oatu 'I he telefoni.
- ✓ Vakai pe na'e 'osi talaatu 'e ha tokotaha 'ofisiale 'o e feitu'u na'ake 'alu kiai, 'a e me'a he'ikai tenau teitei 'eke kia koe. Fakataataa, mahalo na'e 'osi talaatu 'e ho'o pangike he'ikai tenau teitei 'eke atu koeha ho'o lea fakafufuu (password).

Ki ha toe fakamatala ki hono fakatokanga'i 'a e fekau scam, vakai ki he Senita Malu mei he Saipa 'a 'Aositelelia (ACSC) mo e ngaahi tohi 'a e Detecting Socially Engineered Messages publication, pea ke ma'u 'a e ngaahi fakamatala 'I ha'o kau ki he ACSC's Alert Service 'I he cyber.gov.au.

NGAAHI SITEPU FAINGOFUA

KE MALU'I HO'O NGAAHI
ME'ANGAUE MO HO'O
NGAAHI 'AKAUNI

FAKASI'ISI'I HO'O TU'U LAVEANGOFUA
KE TAKETI'I KOE 'E HE KAU FAIHIA
SAIPA 'I HA'O MUIMUI KI HE NGAAHI
SITEPU KOENI

1. MA'U 'A E NGAahi TANAKI FAKAMUIMUI TAHA 'I HO'O NGAahi ME'ANGAUE

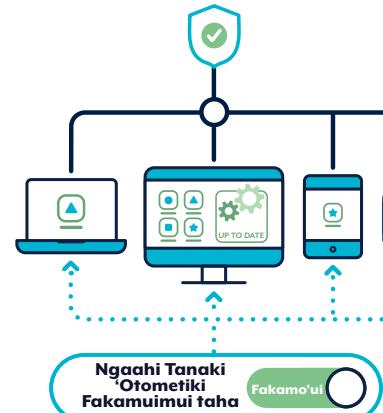
'Oku avangi 'ehe kau faihia Saipa 'a e ngaahi me'angae 'I ha'anau ngae'aki ha sisitemi 'oku matavaivai. 'Oku hanga ho'o 'omai 'a e ngaahi tanaki fakamuimui taha 'o solova 'a e ngaahi matavaivai pehe ni. Fakamo'ui 'a e ngaahi tanaki fakamuimui taha 'otometiki, pea 'e hoko eni, 'o 'ikai fiema'u keke toutou fakamo'ui.

Fakamo'ui 'a e tanaki fakamuimui taha 'otometiki 'i ho'o ngaahi me'angae kotoa:

- ✓ Telefoni to'oto'o
- ✓ Komipiuta to'oto'o
- ✓ Komipiuta tesi

Toutou vakai ma'upe ki he ngaahi tanaki fakamuimui taha 'i ho'o:

- ✓ Ngaahi polokalama 'oku ke ngae'aki 'I he me'angae to'oto'o (Apps)
- ✓ Ngaahi polokalama
- ✓ Me'angae fehokotaki mo e Ngaluope

2. FAKAMO'UI 'A E MFA

'Oku fakalelei'i he'e MFA ho'o maluu 'I hano toe fakalahi 'a e faingata'a ke lava 'a e kau faihia Saipa ke huu ki ho'o ngaahi faile mo ho'o 'akauni.

'Oku fakalelei'i he'e MFA ho'o maluu 'I hano toe fakalahi 'a e faingata'a ke lava 'a e kau faihia Saipa ke huu ki ho'o ngaahi faile mo ho'o 'akauni.

- ✓ Ngaahi 'akauni 'imeili.
- ✓ Ngaahia fetu'utaki mo ho'o pangike 'I he ngaluope moe ngaahi 'akauni kuo 'osi tuku malu hono founiga totongi
- ✓ Mitia fakasosiale.

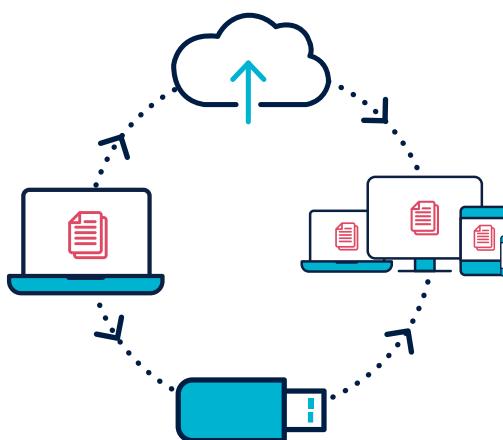

3. POUAKI HO'O NGAahi ME'ANGAUE

Ko e pouakii koha tatau faka'ilekitulonika 'o e ngaahi fakamatala puipuitu'a 'oku tuku malu 'i ho'o me'angae, hange ko e ngaahi la'itaa, ngaahi faile pe tohi, vitio, mo e lekooti mei ha ngaahi polokalama 'i ho'o me'angae. 'E lava ke tauhi ia ki ha tuku'anga malu, pe ko e 'Ao 'i he ope (cloud). Ko e 'uhinga hono pouaki'i keke lava 'o toe ma'u mai ho'o ngaahi faile kapau 'e mole ho'o me'angae, kaiha'asi pe maumau.

Toutou pouaki ma'u pe ho'o ngaahi me'angae:

- ✓ Telefoni to'oto'o
- ✓ Komipiuta to'oto'o
- ✓ Komipiuta tesi
- ✓ Tepileti

4. FOKOTU'U HA KUPU'I LEA PAASI MALU

'I he taimi 'oku 'ikai ke ma'u 'a e MFA, taimi lahi koha kupu'i lea paasi malu pe 'e lava kene malu'i ho'o ngaahi fakamatala mo ho'o ngaahi 'akauni mei he kau faihia.

'Oku ngae'aki 'e he kupu'i lea paasi ha fa'ahinga lea pe 'e fa pe lahi ange ke hoko ia ko ho'o lea fufuu (password). Fetongi ho'o lea fufuu ki ha kupu'i lea paasi, pea fakapapau'i 'oku:

- ✓ Loloa: Ko e loloa ange ho'o kupu'i lea paasi, ko'ene sai ange ia. 'Oua 'e toe nounou ange he mata'itohi 'e 14.
- ✓ 'Ikai lava 'o vavaloi: Ngaue'aki ha ngaahi fo'i lea 'oku 'ikai kenau felave'i.
- ✓ Makehe: 'Oua 'e toutou ngae'aki ha kupu'i lea paasi 'I ha 'akauni kehekehe.

